

Oponentský posudek disertační práce

Program: Specializace v pedagogice
Obor: Výtvarná výchova

Student: **Mgr. Olga Vršková**

Název práce: *Ekologické kontexty v teorii a praxi výtvarné výchovy*

Oponent: Doc. PaedDr. Jan Slavík, CSc.

Pracoviště: Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

K aktuálnosti zvoleného tématu

Disertační práce Mgr. Olgy Vrškové se věnuje především *výchovným* stránkám pedagogicko-uměleckého oboru, v jehož rámci je obhajována. Konkrétně se zabývá důsledky edukace ve výtvarné výchově pro ekologicky, resp. environmentálně vstřícné myšlení a chování mladé populace. Přes různé polemiky, které se odehrávají mezi zastánci a odpůrci ekologických programů či hnutí, nebývají spory o samu důležitost environmentální problematiky pro bytí současné civilizace i pro spokojený život lidí (srov. s. 12 n. v textu posuzované disertace). To se projevuje i v zahraničním a poslední dobou též v českém umění, které začíná citlivě odpovídat na současné ekologické výzvy (viz s. 54 n.). Přestože v české výtvarné výchově se v posledních desetiletích vždy objevovaly tendence zohledňovat environmentální problematiku (s. 51 n.) doposud chybělo její soustavnější přehledové propracování. V tomto smyslu je dílo O. Vrškové u nás průkopnické a o potřebnosti i aktuálnosti jeho tématu nelze pochybovat.

K cílům a jejich splnění

Bylo zde předznamenáno, že text posuzované disertace má deskriptivní a přehledový charakter. Jeho cíle jsou tedy především informační nebo apelační. A to ve smyslu orientace pozornosti odborné komunity na určitou problematiku a ve smyslu obhajování závažnosti této problematiky v kontextu vývoje daného oboru. V tomto směru autorka vymezuje cílové zaměření své disertace jako „bližší seznamování s výzkumným polem“ a získání „hlubšího vhledu do problematiky“ (s. 1). Tím zároveň směřuje k vytváření příslušného pojmového základu (speciálního „jazyka“) pro další rozpracování tématu v odborném společenství svého oboru. Cíle ovšem mohly být vyloženy poněkud zřetelněji a jednoznačněji, z mého pohledu se v textu úvodu poněkud ztrácejí. Přitom autorka jistě nepotřebuje je zamlžovat, protože práce je promyšlená, systematická a respektování cílů je v postupu jejího řešení zřejmé.

Postupy k řešení cílů jsou odborně korektní, jsou podloženy dostatečným objemem prostudované a vesměs k výkladu využívané relevantní literatury (bibliografie zahrnuje 138 titulů). V bibliografii mi však přece jenom chybí G. Bateson; jeho práce je pro dané téma v kontextu výtvarné výchovy více než přiléhavá a je škoda, že se o ni autorka neopřela.

Pokud zde byly použity straussovsky orientované kvalitativní výzkumné metody (s. 3 – 11), z textu disertace se dá vyčíst, že nesměřovaly k vypracování zakotvené teorie v pravém slova smyslu, ale spíše se opřely o určitý standardní postup, aby údaje z daného pole zájmu mohly být lépe soustředěny a uspořádány. Autorka přesto dospěla k centrální kategorii „(výtvarný) ekopedagog“, označující nový *typ* profesního zaměření, i k souřadné kategorii, která vystihuje *proces* obsahového naplňování centrální kategorie v praxi, a tedy proces ustavování jejího

rozsahu – „formování ekopedagoga“ (s. 8 – 10). Obě kategorie se jeví jako aktuální a plodné pro další výzkum i metodologické a metodické propracování, ať již v oblasti výzkumu nebo vzdělávací práce.

V této části textu mi nicméně přece jenom chybí preciznější vysvětlení vazeb mezi získanými daty (údaji), použitými kódy a výslednými kategoriemi, jak by bylo žádoucí v typickém budování zakotvené teorie. Formování ekopedagoga by se dalo docela dobře podložit a operacionalizovat celou řadou poznatků o impulsech a podmínkách k *utváření (formování) tohoto profesního typu*, které jsou uvedeny dále v textu disertace. Ať již s ohledem na konkrétní prožívání a postoje lidí (ztráta kontaktu s přírodou, s. 20) nebo na obecnější autonomně-kritické nebo společensko-kritické přístupy (kritika konzumerismu, s. 22 n.) na etická východiska, s. 34 n.), inspirace v konkrétních uměleckých projektech (s. 54 n.) apod. Čtenář sice může tyto souvislosti objevovat prostřednictvím dobře zpracovaných pojmových map jednotlivých /sub/kategorií (s. 15, 20, 33, 35), které vypovídají o promyšlené práci autorky s empirií. Avšak ve výkladu jejich heuristické a explikační možnosti Olga Vršková do velké míry opomíjí, snad proto, že měla obavy z přílišného zatížení a neúměrného rozšíření textu. To je ovšem úděl kvalitativní metodologie, která musí svou cestu k efektivním pojmům dostatečně vysvětlit a operacionalizovat. Odklonem od této stránky své práce si autorka omezila možnost empiricko-výzkumně zakotvené argumentace ve prospěch rodící se teorie.

Doporučuji vzít tuto skutečnost v úvahu při obhajobě, protože z pohledu oboru by se v hlubším propracování, resp. v preciznější explikaci, autorkou napověděných poznatků nabízela řada možností pro kladení výzkumně i edukačně produktivních otázek. Kupř., jaké jsou konkrétní podmínky, které optimalizují formování ekopedagoga ve smyslu jeho žádoucího zaměření? Jaké intervenující proměnné reálně brání formování ekopedagoga? (Např. konzumerismus?, nadměrný vliv estetizace vizuality?, jak autorka naznačuje na s. 22 – 26.) Jak souvisí formování ekopedagoga s politickými a kulturními vlivy, s formováním společenského vědomí (s. 34 n., 42 n.)? Jaká je úloha retroaktivní socializace prostřednictvím ekopedagogů, tzn. do jaké míry lze zasahovat ekologické vědomí starší generace prostřednictvím vlivu na generace mladší? Atp.

Místy je obsahový záběr při naplňování cílů snad až příliš široký, a tím se i výklad stává příliš zředěným, zejména v kapitole Metody (s. 70 n.). To ale bývá údělem prací, které jsou ve svém oboru na počátcích a vymezují nové cesty. V tomto ohledu by nicméně autorce velmi prospěla hlubší analyticko-explikační práce s klíčovými pojmy. Kupř. na s. 70 – 71 *činnostní přístup, osobní kontakt s prostředím, zviditelnění (vizualizace) problémů životního prostředí* – to všechno jsou pojmy s komplexním obsahem a širokým rozsahem, velmi důležité pro zvládnutí a explikaci edukační praxe. Disertantka je – zřejmě s tímto vědomím – zasazuje do myšlenkové struktury své práce, avšak ke škodě věci jen volně. Tzn. že nevysvětluje hlouběji a precizněji jejich analytické souvislosti jak mezi sebou, tak vůči ústřednímu tématu. Je to škoda, pomohlo by to ke zvýšení integrity její práce. Všechny tyto pojmy mohly být vyloženy třeba v souvislosti s pojmovou mapou /sub/kategorie *optimální prožitek a potěšení* (s. 27), která přímo souvisí s účinností estetického zážitku. Tak mohly lépe přispět k projasnění hlavní výkladové linie: jaké jsou speciální možnosti výtvarné výchovy při formování ekologického vědomí lidí současné euroamerické civilizace. Ohled na specifické rysy estetického, resp. výtvarného, zážitku a jejich vliv na lidské jednání skrze *specifičnost epistemologické perspektivy „aisthéta“* (srov. G. Bateson, N. Goodman, u nás Z. Neubauer, V. Zuska, I. Jirásek aj.) mohl nezanedbatelně posílit logiku výkladu a váhu argumentace.

Nicméně, bez ohledu na výše uvedené doporučení, hlavní cíle disertace pokládám za splněné. Vzhledem k převážně přehledovému a deskriptivnímu pojetí je průkazné, že autorka svým výkladem solidně a pro obor přínosně pokryla jak obecnější společensko-historická, etická a kulturní východiska studované problematiky (zejména s. 12 - 41), tak její speciální položky,

kteře se vztahují k uměleckému zázemí oboru (s. 54 – 69) a k jeho vzdělávacím konkretizacím (s. 42 – 53, s. 70 – 95).

K metodám disertace

Disertaci Olgy Vrškové pokládám za obsahově i logicky konsistentní, za metodologicky a metodicky korektní. Používá metody založené na studiu adekvátních informačních pramenů, pracuje s kvalitativní empiricko-výzkumnou metodologií v tom pojetí, jaké je v oboru v současné době obvyklé, a využívá heuristické nebo kreativně-didaktické postupy, které odpovídají tvořivému zaměření oboru disertace. Mé připomínky k metodice odpovídají těm, které byly již zmíněny výše v souvislosti s posouzením cílů, ale nikde zásadně nezpochybují celkovou kvalitu práce a její přínos pro obor.

K výsledkům disertace a k jejímu významu

Samotné zaměření této disertační práce je přínosné otevřením badatelského směru důležitého pro obor výtvarná výchova, a v posledku i pro celý program: pro pedagogiku.

Environmentální výchova není myslitelná bez ovlivňování motivačních a morálních stránek jednání každého jednotlivce, což je těžko představitelné bez zapojení tradičních kulturních mechanismů, které s těmito stránkami života přirozeně zacházejí; umělecké aktivity jsou přítom na jednom z prvních míst. Nadto, proslulá teze G. Batesona, zakládající nové pojetí přírodovědy (u nás filozofická a přírodovědná škola Z. Neubauera, jehož autorka cituje), že *ztráta smyslu pro estetickou jednotu byla epistemologickou chybou s nedozírnými následky* pro utváření vztahů člověka k přírodě, odkrývá řadu možností pro využívání spolupráce teorie a praxe výtvarné výchovy s přírodními vědami na poli environmentální výchovy. V tomto smyslu je přínos disertace O. Vrškové zřejmý.

Konkrétně se přínos ukazuje v zavedení nových centrálních kategorií (viz výše), jejichž dosah překračuje hranice oboru výtvarná výchova, a v propracování jejich výkladových souvislostí. V tomto směru ovšem spatřuji rezervy, výše uváděné, které čekají jednak na předběžné osvětlení při obhajobě, a hlavně na zohlednění v další badatelské práci autorky.

V celkovém pohledu mám za to, že přínos disertační práce Mgr. Olgy Vrškové pro další rozvoj oboru výtvarná výchova jak v jeho teoreticko-výzkumné, tak v aplikační (vzdělávací) stránce je dobře prokazatelný, jak mělo být napovězeno všemi výše uvedenými poznámkami o heuristické i metodologické využitelnosti centrálních kategorií této práce.

Závěr

Disertace splňuje podmínky standardně kladené na práce tohoto typu v daném oboru a doporučuji ji k obhajobě. V rámci obhajoby doporučuji věnovat pozornost výše vneseným připomínkám. Doporučuji také, aby vybrané stránky nebo složky této práce vzhledem k její společenské přínosnosti, kvalitě a propracovanosti byly autorkou upraveny pro publikování.

Doc. PaedDr. Jan Slavík, CSc.

V Plzni dne 17. července 2008